BÁTMICVÓ

VASAGYI MÁRIA

Ábrahám Jésua bejegyzése 1813-ban nyomtatott krakkói imakönyvében (jiddisből fordította anyai nagyanyám édeshúga, néhai Steiner Rózsa 1851 nyarán Lomboson):
– Seregek Ura! Mennyi vagyon hátra terhes utamból örök világosságod fényes kapujáig?
– Ej, mit nem kívánsz tőlem, hát nem tanították a sulban, hogy egyetlen porszem előtt sem szabad felfednem a titkot?! Mert ha végóráját megtudja a föld és az ég és a világosság és a setét és a mennyek és a vizek és a füvek és a magvak és az állatsereg és minden maghozó és ember, megáll az áldott kerengés és megszűnik az idő és ponttá sorvad és semmivé lészen a művem!

*

– Teremtőm! Áruld el nékem, világtalannak, milyen színű a Te világod?
– Szilvakék!
És Benjámin, a fiú, ki ezt hallá, kékre festé a szobát és az asztalt és a székeket és kék ágyat és zsámolyt vett vala és kékkel mázolá be odabenn és odakünn a földet és mindent és kékre a falakat és az utat és a füvet és az erdőt és a falu házait mind-mind, hamvas kékre mindent, mit atyja ujjai tapinthatnak, nehogy más színt érintsenek s a jámbor öreg hite Urában meginogjon!

Miközben az elém tálalt cimeszben kotorásztam a kanállal, Sámuel bácsi odasúgta az asztalnál ülőknek: – Nem tudom, miért ilyen brájgesz pónem. Ha nem volna sértődékeny, egészen szeráfi pónem lehetne.

Pedig mennyire vigyáztam, nehogy észrevegyék utálkozásomat az ételektől, az élet fenntartásához legszükségesebb kézzelfogható anyagtól! Mert Sámuel bácsinak és szófukar feleségének és a többi velünk sábeszoló rokonnak két hónappal azelőtt fogalma se volt a létezésemről. Sára anyám eltűntét a januári vérengzés következményeként könyvelték el, állítólagos haláláról hírt adtak nekik a Síp utcai rokonok, de arról, hogy valahol a Balkánon világra hozott, apámon és családján kívül sokáig csak a legmegbízhatóbb szolgálók tudtak a bácskai sárkánysori házban, amelynek cselédszobájában évekig rejtegettek s szükség esetén Énekes dédanyám sublótjának gyömbérillatú fiókjába zártak életem megmentendő. Később, amikor a kenderáztató partjára került a lélekszámban ugyancsak megfogyatkozott család, gyógyíthatatlannak vélt betegségem miatt életképtelennek tartottak, csak Fruzsina rendkívüli erőfeszítésének köszönhető, hogy némi ételt a szájamba vettem s nem kerültem a sírba, amit előrelátó rokonaim a város nagytemetőjének nyugati palánkjánál a számomra kijelöltek. Hogy anyám véreit megleltem, a látomásnak köszönhetem, amely kivételes jelentőségű életemben. Apám sohase emlegette anyámat előttem, se életét, se halálát nem ismertem, valójában azt sem tudtam, él-e, hal-e. Miután engem Fruzsinára és néhány jólelkű cselédre bízott, ismét hajóra szállt, és folytatta a bolyongást a világ vizein, mígnem nagylánnyá serdülésem előestéjén hajókatasztrófában örökre elnyelte az Indiai-óceán. Mindössze egyszer jött haza. Megörültem: hátha beleelégedett a beláthatatlan vízségek szeszélyeibe, és megmarad mellettünk. Akkor történt az eset a ruhával. Apám már útban lehetett hazafelé, amikor szokásom szerint az áztató felett repdesődtem magasan a felhőkön túl s mint akkoriban legtöbbször történt magányomban odafenn, anyám titokzatos alakja járt eszemben, holléte, sírja, amely Fruzsina szerint a Fekete-tenger morcos végtelenje, ahova a hajóról leeresztették a forró nyári reggelen, vagy valamelyik al-dunai város elhagyatott temetőjében nyugszik terebélyes rekettyebokrok között, jeltelen sírját hangafű, cickány és pipacs vagy katángkóró borítja, tavasszal meg vadnefelejcs. Akkor láttam meg az asszonyt, amint a háznak nevezett viskónk felé lépdel, lábát kissé széjjelvetve, mint a hajósok. Leröppentem hozzá. Megállt. Kibontott egy batyuféle csomagot. Tű, cérna, kenyérdarab, egy pár papucs és egy gyönyörűségesen világító, gyöngydíszes fehér selyemruha volt benne. Elejét-hátát felém

fordítva mutatta meg, s hogy utánanyúltam, a kezéhez értem – most is érzem kissé nyirkos melegét –, abban a pillanatban ruhástul, batyustul eltűnt az asszony, rimánkodásom, hogy bújjék elő, foganatlan maradt, pedig szívem fájdalmasan ésett-vésett, és felzaklatott lelkem úgy verte a bordáimat, mint gingallózó harang belsőjét az ütő. A nádasba veszett, onnan kiáltotta a tünemény: – Keresd meg őket! Meg se állj, míg meg nem találod a mieinket!

Azon az éjszakán megérkezett apám. Az ajándékot, a gyöngyös selyemruhát nem Amerikában vette, ahogy mondta, hanem onnan való volt, ahova fényes napszállati utaimon figyelő pupillával oly gyakran bámultam önfeledten: a sztratoszféra ringató bíborán túlról.

Ábrahám Jésua írta a krakkói imakönyvbe: A borostyáncsiszolók az ékköveket számlálgaták, amidőn egy cserebogár a drágaságok közé esett vala s Benjámin onnan kiemelé, nehogy halálra zúzzák a csillogók a zsenge testet, és a rovarka oly sebten elröppene, hogy meg sem látá senki. Ám ott leskelőde Beliál és rosszat gondola, mint mindig, kikap vala az ékek közül s ingujjába rejte egyet, majd kiáltozá: Benjámin ellopá a legszebbiket! – ki ezután véresre veretett. A tömlöcben megszólítá a Hang: Benjámin, nebich! Megismeréd a fájdalmat, amit egy bogárra mérni tervezék és egy bogárnyit a kínból, amit minden gyarló lény szenvedéséért magam is folyton hordozok! Benjámin fejében szüntelen mocorg a gyanú mindhalálig: valóban csak egy cserebüly vala?

*

– Te vagy ott, Benjámin? Gyengén látok innen, az ég hegyeről.
– Nem tudom, Istenuram. Csak vagyok, aki szeretnék lenni.

Figyeltem őket, a tudatomba szívódott minden szavuk és mozdulatuk az Orgona utcából a Benedek térre néző szecessziós családi ház fülledt nyárestjében: Sámuel bácsi elálló füle és kopott ingujja, amint a barheszt megáldotta és szétosztotta. Az élceiről híres egykori specerájos emelt hangon, nyomatékkal ejtve a szavakat úgy mondta az áldást, mint bármicvón énekel a lámpalázas gyerek, majd fojtott hangon, alig érthetően, hadarva ismételte el, amit mindannyian tudtunk: utoljára sábeszolunk együtt itt, a család otthonukat és szeretteiket vesztette tagjai, a megmaradottak, örökös gyászolók és szüntelen vándorlói a földnek. Engem

is beleszőtt a beszédbe annak kapcsán, hogy apám beleegyezését várjuk a liverpooli kikötőből az áliázásomhoz, amiről persze fogalmam se volt, mit jelent. De szelek szárnyán kell ám iderepülnie annak a papírnak, mert két nap múlva útra kelünk s a rasesónét már ott ünnepeljük a Szentföldön! Felesége, Lidi félrehúzta a száját, éreztem, inkább maradna, de az is lehet, reméltem, semmi se lesz az egészből. Bizalmatlan tekintetű csúf kis asszony volt, szeplő szeplő hátán, akit a gazdag szülők és a testvérek a húszas években kifírundcvancigoltak a párválasztása miatt, mivel Sámuel bácsi Lomboson és környékén ismert volt a szakmabeli restségéről, azt azonban kevesen tudták, hogy nemcsak a szerelmi költészet nagymestere, hanem Tüskebokor álnévvel figyelemre méltó filippikákat ír a helyi lapban, amelyek hatalmas visszhanggal csaknem országot rengetnek, ezért az elsők között hurcolták a haláltáborba, harmadnapra rá a feleségét a négy iskolás gyerekkel munkaszolgálatra, kiket végül Szolnok környékéről a krematórium árnyékába vitt a halálvonat. A három fiút elégettek. Leányuk, Vanda – nálánál csodálatosabb szépséget sohase láttam – vagy fél éve megcsalódott, már látni lehetett. Az egyenruhás dalia, akit távoli hegyek reménytelenül terméketlen száraz völgyében nemzettek pásztorszülei, szó nélkül megugrott, amint kitudódott a baj. Pedig a szépséges hölgy sziderista képességgel volt megáldott, aminek annak idején a kiskunsági pusztán bolyongó szomjazó szökevények, köztük jómaga is, az életüket köszönhették. Az imában felmorrant Stefi bácsi baritonja, hatalmas termete csaknem a fél asztalt elfoglalta, tömött szakálláról ömlött a verejték. Bal kezének ujjai hiányoztak: Buchenwaldban nem akart hegedülni az őröknek. Péter nevű kamasz fiát a szülői ház küszöbén lőtte agyon egy gyilokra ajzott katona, amiért nem nyitott azonnal kaput a zörgetésre. Vérben vonagló gyermeke láttán Florentina, a híres magánénekesnő megőrült. A katona vele is végzett, így nélkülük haladt tovább a néma menet. Az éj leszállta után hantolták el a szerencsétleneket a bujkáló rokonok. Oly kevesen voltak, hogy a Kádes elmaradt, csak azt hajtogatták a gyászolók, hogy nekik az anyaföldben már jó. Mindezt nagyanyám Steiner Rózsa nevű húgától tudom, a fővárosi zongoratanárnőtől, aki szüntelenül Dénesképét siratta: repesz vitte el mellőle egy légitámadáskor Szabadkától északra, csak néhány kicsi ujj maradt belőle anyja szorító kezében. Bob bácsi, a világhírű cipészmester, Steiner Rózsa és nagyanyám öccse

csokoládészínű öltönyben fáradtan pislogott az asztalnál, talán bántja a szemét a gyertyafény, gondoltam, mert akkor még nem tudtam, éjjelenként egész Lombost becsámborogja, hogy reggel egykori műhelye ajtajánál toporogjon, pedig a drága officína elől siettek elnoszogatni őt az új suszterok, mielőtt a mustériák megérkeznek. Fogalmuk se volt arról, hogy Bécs, Párizs, Prága, Pest, Brüsszel tündebokáinak balettcipőit készítette évtizedekig, de London, New York, Chicago operáinak és színházainak öltözőiben is egymásnak adták a nevét a balerinák – a Fruzsina színpadán bokázó és szambát lejtő dizőzök és szubrettek ugyancsak jól ismerték s a keze alól kikerült cipellőkről álmodoztak sóhajtozva –, a fővárosi és vidéki úrhölgyekről ne is beszéljek, remekeit talán még most is őrzi a padlásuk homálya, mert kicsit mindegyikük szerelmes volt a méretvételkor a bokát és a lábujjakat oly gyöngéden érintő fényszemű mesterbe. Senki se ismerte oly pontosan a női lábat teljes szépségében és csúfságában, mint Bob bácsi. Művészetét mégis kivételesen sokoldalú feleségének, Fridának köszönhette, egykori prágai balett-táncosnőnek, festőművésznek és sanzonénekesnek (zsenge ifjúkorában rendszeres vendég volt Fruzsina színpadán), aki a házasságkötésük napján megesküdött, hogy soha többé nem lép színre, ellenben művészi képességeit mindhalálig ura mívességének a hasznára fordítja s úgy is történt: a tündércipellők Frida tervei szerint készültek, tanácsai a legsajgóbb bütyökre is pehelykönnyű lábtyűt varázsoltak, emiatt Bob bácsi egyetlen remekét se adta ki kezéből anélkül, hogy a felesége fel ne próbálná, meg ne kopogtatná füléhez emelve, mint újonnan készült hegedűt a vizsgálódó művész. – Tehát ma van a születésnapod s egyben Sára húgunk járcájtja – szólalt meg valaki az asztalnál, mire tizenhárom parányi gyertyát szúrtak a kuglófba, eggyel többet, mint kellett volna: már a beérkező évemet ünnepelték. Sámuel bácsi levágott néhány gyöngyszemet a ruhámról, pontosan a szívem fölött, ne bántsa, ne, könyörögtem s elsírtam magam, mert egymás után potyogtak rólam a gyöngyszemek, és megcsúfult a selyemruha. – Ne most, sábeszkor, nem is vagytok elegen – szólt Vanda, de Sámuel bácsi már mondta a Kádest cifrázva, hosszan, akadozva. Az ámen után váratlanul rám nézett. Letérdeltem, a székemre hajoltam, ahogyan Fruzsina borult leánykája koporsójára s feltört belőlem, mint mázsás kő alól a búvópatak: – Ó, jaj, drága viselőm, ki úgy ladikáztál a földi létben, mint piramislakók

lelke a cifra hajókon a cirruszok világában, ezért lábad nyomát nem őrzi balzsamos rét és kerti föld és humusz, hogy csókolgathatnám gyászos magányomban, te vizeken járó és halálos örvényeken vajúdó hangtalan, ki soha hozzám se értél, nemhogy kiokosítottál volna, miként kell az úton bujdosásban a félelemből felserkenni! Úráldotta! Mindenemet megette véled a föld, vagy a tág tenger tajtéktarajának milliója, jaj... nem is tudom! Árvánhagyóm, miattam van, hogy tovatértél innen s itt hagytál a pusztaságos létben anélkül, hogy tudnám: sírodból felérzel-e hozzám néha! Elszűntél, kincsarany, hiába tudakolom, merre keresselek, hol tart fogva a táj, csak az Ég Tetejebéli tudja, de Ő hallgat, mint a rám omló sötét idelenn. S ti is, porladó s elégetett véreim, ősi csontok Európa s a világ sokszínű és sokféle földjének alatta, megrugdosott, arcon köpött, iszonyú halálba, kietlen kínok kínjába taszított drágáim, Jákob és Irma, és szüleik Ruben és Ráhel és azok szülei, a drága dédek, Áron és Imola, és Ábrahám és várandós hitvese, Klára és mind-mind északtól délig, naptámadattól napszálladatig, tengertől tengerig, folyók és tavak fenyves partján és terméketlen sárga iszapon... Halálukban is megcsúfoltak, és kifosztottak, ledöntött templomú és eltaposott sírú örök vándorok, agg apáink, ó, jaj, a Könyvet szorongatva esőverte erdő sűrűjébe tűnők, szerelemben nemzett eleim, kik véremben mocorogva jártok vélem, ó, jaj, jaukálásomat hallja-e és számolódik-e vélem együtt a Felhőnülő?! Kiált-e jajszót, ki az Édes Földről tágon bocsátott benneteket e gömböt járni szüntelen?! Véreim, szerteszállottak, mint szeszélyes gazda játékos markából a magok a böjti szélben, ó, jaj! – De akkor már összeölelkeztünk az asztal fölött, s mindenki jajgatta a maga fájdalmát: – Ajvé, Petikém, gyors lábú kisfiam, nem futottál elég sebten a halál elé! Ajvé, Dávidkám, Ábelem! Sötétben reszkető Ervinkém! Zsenge testetek édes füstjét arcomon, torkomban, szívemben érzem, jaj, hogy könyörögtetek nekik, hogy ne szakítsanak el tőlem! Hol voltál akkor, Istenúr?! Frida, tapintsd meg selymes ujjaiddal az új cipőket gyöngédgondosan! Befejeztem három párt! Ó, de te tífuszos vagy, messze egy zsákdarabon rothad tested bűzös váladékban! És benned a kisfiunk, Károly, vajon mozdul-e még szívverésedre gyorsan? Ajvé, de meghaltatok mindnyájan, húgocskáim, Leóna, Elíz és Bella! Jaj, jaj, hallom az éneked, Floris, a Stabat Mater szólóját New Yorkban megkaptad most, hogy a bitangok a lelked elorozták! Déneském, édes szülőd pici ujjaid

szorongatva mondja a Kádest. Gombold be a kabátod az ég hidegében, hisz tudod, a torkod gyenge... Dédapám és világgá vándorolt keserű ura a háznak! Fruzsina és lánykád és a többiek mind! Jaj, hova lettetek, ártatlanok, Grünbergek és Blumok, Szántók és Aratók, Erdeiek és Földiek, Baruhok és Kleinek, sémi vagy gój fajta, hol volt az Úr, amikor végvonaglástokat látta, ó, jaj . . .!

Örökre összefűzött bennünket a közös feljajdulás. Sámuel bácsi felfeszítette a ládák fedelét, sorban emelte ki és rakta helyükre a gondosan becsomagolt tárgyakat, a terítőt és a csecsebecsét, az órát a megbarnult falon pontosan a helyére a világos foltra, ugyanúgy a családi fotókat, de ezeket Lidi néni előbb sorra megcsókolta. Vanda egy pólyát és néhány babaruhát, nagyanyám húga az ura könyveit, Bob bácsi, a híres mívesmester a kalapácsokat és a sokféle árt, a kaptafát, a csirizes dobozt meg a finom ragasztókat, parányi szegeket és a krokodilbőrt és a sok színes szattyánt. Felsóhajtottunk, mint akiknek enyhült a gondjuk, s az élcmester felkiáltott: – Maradunk! Ide süssetek, mily törhetetlen a lelkünk! – és a konyha kövezetére ejtett egy poharat dédanyám boroskészletéből. Egészben maradt! Még csak meg se repedt! Az imént siratozóknak most a nevetéstől csordult könnye. Békés, tiszta álomba merült a család. Hanem másnap délelőtt újra csomagoltak, zizegett, susogott a papír, csöndült az üveg, az ezüst és a drága porcelán. Sámuel bácsi beszegezte a ládákat, mint koporsót a temetőmester, azután, hogy beesteledett, újra kicsomagoltak, pontos sorrendben minden tárgyat a helyére raktak, örömmel forgatták mindet, mintha most vették vagy kapták volna, és Bob bácsi kisuvikszolt cipője csatrangolásra készen ragyogott a küszöbnél. Nagyon megnehezedett a szemünk, újból édes álomba zuhantunk, a nyálunk is kicsordult. Harmadnap, hogy nem érkezett írás apámtól, zárva maradtak a ládák napszentületkor. De addigra csaknem teljesen kiürült a lakás, mindig újabb fontos tárgyat fedeztek fel a legrejtettebb zugban is, amely nélkül elképzelhetetlennek tartották az új életet, úgyhogy a kocsis káromkodva cipekedett és vitt bennünket a fiumei gyorshoz.

Merev arccal, élettelen tekintettel tétován kapaszkodtak fel a lépcsőkön. Megmoccantak a kerekek s ők aprókat intettek a végtelenbe valakiknek. Három hét múlva kaptam a hírt, hogy a hajójukat a Jón-

tengerben Kefallenia közelében ismeretlen irányba sodorta a vihar, és nyoma veszett.

Ábrahám Jésua sorai az imakönyvében: – Főalkotó! Fivérem elszántá a legjobb földem, mire belobbantám kazlait, nyájam a karámjába terelé, mire minden barmát istállójából elvezetém, asszonyom combját csipkedé, mire elszeretém tőle mátkáját, Ráhelt, orvul rámtámada újholdkor s bordáim töré és én jobb szemét kiütém, mire . . .
– Két fekete holló egymást tépi-veri és egyikük se tudja, hogy mindkettő én vagyok!
Benjámin szavát veszté. Fivérét megköveté, gyertyagyújtáskor a poggyászát hátára veté és elvándorla Erdélyországból.

Néhány esztendővel Fülöp dédapa halála után kiköltöztetett a város a viskóból. A kenderáztató partjáról, a bufóbékák és piócák és potrohos szúnyogok világából az idegen város egykori zsidónegyedébe, Sámuel bácsi házának utcai szobájába kerültem távoli rokonommal, a nyolcvanéves Apollóniával, a többi helyiséget lakó telepesek fokozódó bosszúságára. Amint beesteledett s elült a ricsaj, az idegen zaj, naponként elővettem a kirojtosodott imakönyvet és Steiner Rózsa fordítását olvasva – apám engedélyére való várakozásunk utolsó három napján jegyezte le halványzöld papírmiszlikre – ükapám, a hószed Ábrahám életén és eltűntén elmélkedtem. Mint mesélték, havasokról, zergékről, lágy füvű tisztásokról, csürge patakokról és mifelénk ismeretlen más szépségekről regélt a vevőknek és a handlétársaknak az eszéki vásárban. Hosszan tartó újhonkeresése során Valkóvárra vonzotta valami, talán a szürkezöld folyam vagy a fekete rengeteg a fürttermő hegyek mögött. Onnan járta a vidéket. Két évre rá, hogy házat vett, alighogy meghamvadzott az erdő, Baruh Klára, a zimonyi sámesz leánya rugdalózó magzattal a szíve alatt hiába várta haza urát a varasdi vásárból.

Repdesésemkor és égben fürdőzésem közben mind többször idézgettem görbe sorait az imakönyvből. Egy ilyen alkalommal ismeretlen városban repkénnyel borított kőfal tövében bodor hajú pajeszos öreget láttam ünneplőben, ahogyan a szombati istentiszteleten illik megjelenni. Magához intett a magasból. – Hát nem vetted észre eddig, hogy itt vagyok? Hogy mindenütt vagyok? Hogy benned és minden sarjamban

vagyok? Hát nem te kiáltoztad a Sámuel házban, hogy a véredben mocorogva járok véled?! Nem nyelt el semmiféle hanság, csak felröppentem a dályhegyi útról még egyszer látni a havasokat, és újraláttukon a szívem megszakadt. Ne bámulj rám sikebókán! És mit csapongsz hiába odafenn és szerte a rétvizek között, mint a végét érző szitakötő! Ne bőgj folyton, hanem örvendve ízlelgesd a szellőt, mi bőröd borzongatja! S ha majdan Yehudihoz gyúl a tested s a lelked, szüld meg Trilla Kamillát és Náthánt! És ne forgasd a fejed folyton hátra, hanem tartson fogva az új hidege, s közben ne feledd: semmi meg nem ismétlődik a nagy kerengésben! Iparkodj a scripturáddal! Mint az élet fakad a tél múltával, úgy serkenjenek a betűk, mert az Úr hamar visszaveszi a meleget, a kisded maroknyit, és egykettőre kirongyolódunk a gúnyából, amit reánk szabott! Ne bomlassza agyad, merre kószál a Mindenség Ura, amikor nem látja a kínkeservet a halálízű létben: ezren és ezren fejtegettük a Titkot, miközben itt kuksolt köztünk a búzafőben és a boricska pírjában a káforkában, a barackban és az eprestálon pészáhkor a mennyezetről függő pászkán, ott láttam a porban, amikor az atyámat a kúriából a kövesre lódították s ránktört a córesz, és az ágy fölött a mestergerendán, amikor a fiamat nemzém. Végtelen az Ő akarata és... Hanem nyúlj a pince vakablakába!

A sűrű pókhálóban kitapogattam, a port róla lesimítottam: a gyertyavilágnál felfénylett a pohár Rebekka dédanyám boroskészletéből.

Részlet a Silentium album című kisregényből

A JIDDIS SZAVAK MAGYAR FORDÍTÁSA

áliázás – kivándorlás (Izraelbe)
barhesz – fonott ünnepi kalács
bármicvó – a 13. életévét betöltő fiú felnőtté avatása a vallás törvényei szerint; avatási ünnep
bátmicvó – újabb keletű, a Talmud előírásai között nem szereplő hagyomány: a kamaszkorba lépő leánygyermekek felnőtté avatása, a protestáns vallás konfirmációjának (a serdülők ünnepélyes befogadása az egyház teljes jogú tagjai közé) példájára
Beliál – alvilági romtó lény; az ördög egyik neve
brájgesz – haragos, sértődött

cimesz – gyümölcskompót, a pénteki vacsora része
córesz – nyomor
handlé – ószeres
hószed – jámbor
járcájt – évforduló, valaki halálának az évfordulója
Kádes – az elhunytak emlékére mondott ima
nebich – sajnálatra méltó
pajesz – ortodox zsidók rituális hajviselete
pászka – kovásztalan kenyér
pészáh – a kovásztalan kenyér ünnepe
pónem – arc, pofa
rosesóné – az év kezdete, újév
sábesz – szombat
sábeszol – szombatot ül
sámesz – templomszolga
sul – tanház, zsinagóga
szeráfi – angyali